

УДК 351.82:368.03

Д. В. Біла,
аспірант, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ

ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

D. V. Bila,
PhD student, Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv

THE PRINCIPLES OF STATE REGULATION OF INSURANCE COMPANIES

В статті надані аргументи необхідності формування науково обґрунтованих принципів державного регулювання як економіки в цілому, так і окремих її галузей, а саме страхування. Наводяться результати теоретичних досліджень інших науковців щодо розроблених принципів державного регулювання економіки, принципів механізму державного регулювання розвитку ринку страхових послуг, принципів державного регулювання в сфері страхування та принципів фінансового регулювання страхового ринку.

З урахування особливостей страхового бізнесу і прийнятої в Україні моделі його регулювання, автором сформовано та розкрито основоположні принципи державного регулювання діяльності страхових компаній. Дотримання даних принципів забезпечує ефективне та адекватне державне регулювання діяльності страхових компаній, сприяє розвитку страхового бізнесу та гарантує належний рівень захисту споживачів страхових послуг.

The article is provided with arguments of necessity to develop scientifically grounded principles of state regulation of the economy as a whole and its individual industries such as the insurance business. The results of theoretical researches of other scientists on the principles of state regulation of the economy, the principles of the state regulation of the insurance market, the principles of state regulation of insurance and the principles of financial regulation of the insurance market are given.

Considering the features of insurance business in Ukraine and the accepted regulation model, the author has formed and solved the fundamental principles of state regulation of insurance companies. Adherence to these principles ensures the effective and adequate state regulation of insurance companies, contributes to the development of insurance business and guarantees the appropriate protection of the consumers of insurance services.

Ключові слова: страхування, державне регулювання, принципи державного регулювання економіки, принципи державного регулювання діяльності страхових компаній, ефективність, адекватність.

Keywords: insurance, state regulation, the principles of state regulation of economy, the principles of state regulation of insurance companies, efficiency, adequacy.

Постановка проблеми. Держава завжди виступала основним регулятором економічних відносин та визначала пріоритети розвитку економіки, оскільки навіть сформований ринковий механізм не може замінити державне регулювання.

Особливої актуальності державне регулювання набуває в період економічних спадів та криз, коли необхідно здійснити ряд заходів для збереження стабільності та відновлення економічного зростання. За таких умов науково обґрунтовані принципи регулювання як економіки в цілому, так і окремих її галузей створюють підґрунтя для адекватного державного регулювання, що забезпечує ефективне функціонування об'єктів, на які націлений регулюючий вплив.

Діяльність страхових компаній спроможна забезпечити вагомий внесок у ВВП, надає захист майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання несприятливих подій, тому формування принципів її державного регулювання є актуальним питанням, не тільки для налагодження механізму державного регулювання діяльності страхових компаній, а й для розвитку економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання державного регулювання діяльності страхових компаній займалися такі вчені як: В.Д. Базилевич, О.І. Барановський, Н.М. Внукова, О.О. Гаманкова, О.М. Залетов, М.В. Мних, С.С. Осадець, О.О. Слюсаренко, В.О. Шевчук, В.М. Фурман. Принципи державного регулювання економіки розглянуті в роботах Н. Антонова, О. Хорошко, В. Гриньова, Л. Дідківська, Н. Панчук. Принципи державного регулювання в сфері страхування та принципи фінансового регулювання страхового ринку стали предметом наукового дослідження Н.В. Ткаченко та Л.В. Шірінян.

Питання дослідження особливостей регулювання діяльності страхових компаній розглянуті в наукових працях як українських так і зарубіжних вчених, проте незважаючи на те, що принципи відносяться до загальних вимог, що характеризують порядок направлення регулюючого впливу, їм не приділено належної уваги.

Метою статті є теоретичне дослідження та обґрунтування принципів державного регулювання діяльності страхових компаній.

Вклад основного матеріалу. Для формування принципів державного регулювання діяльності страхових компаній необхідно враховувати, що їхня діяльність відноситься до підприємницької, господарської, а страховий ринок входить до ринку фінансових послуг. Тому для визначення принципів державного регулювання діяльності страхових компаній потрібно звернутися до етнології поняття «принципи».

Термін «принципи» походить від латинського «principium», що означає: 1) центральне пояснення, особливість, що є основою створення або здійснення чого-небудь; 2) внутрішнє переконання, погляд на речі, які зумовлюють норми поведінки; 3) основа якого-небудь пристрою, приладу [1].

В наукових працях визначення основних принципів державного регулювання економіки та їх класифікація є дискусійним питанням. В таблиці 1 наведено перелік принципів державного регулювання економіки, який ми вважаємо найбільш повним та обґрунтованим.

Таблиця 1.

Принципи державного регулювання економіки

Автор	Принципи державного регулювання економіки
Н. Панчук	Системність, безперервність, єдність розвитку, обґрунтованість, об'єктивність, економічність, обов'язковість, професіоналізм.
В. Гриньова	Цілеспрямованість, погодженість та обґрунтованість усіх дій у системі державного регулювання економіки, відповідальність за прийняття рішень і кінцеві результати, високий професіоналізм суб'єктів державного регулювання економіки, ефективне використання ресурсів, пріоритетність вирішуваних проблем, орієнтованість на забезпечення економічного розвитку та на його основі соціального благополуччя для всього населення.

Джерело: [2]

За діапазоном застосування принципи державного регулювання економіки можуть бути класифіковані на: загальноекономічні (або універсальні), спеціальні - для певних секторів економіки (аграрного, промислового, будівельного), локальні - спрямовані на врегулювання окремих напрямів економічної діяльності (бюджетної, податкової, зовнішньоекономічної) та адміністративно-процедурні, які застосовуються при плануванні, узгодженні й прийнятті нормативних актів з регулювання [3]. До переліку секторів економіки, виходячи із специфіки дослідження, необхідно віднести і фінансовий, а до напрямів економічної діяльності – фінансову, інвестиційну.

В законодавчій базі визначені принципи державної регуляторної політики та принципи державного нагляду у сфері господарської діяльності (табл. 2).

Таблиця 2.
Принципи державної регуляторної політики та державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності

Джерело	Принцип
Принципи державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності	
ст.4 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»	доцільність, адекватність, ефективність, збалансованість, передбачуваність, прозорість та врахування громадської думки.
Принципи державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності	
ст. 3 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»	<ul style="list-style-type: none"> – пріоритетності безпеки у питаннях життя і здоров'я людини будь-якими іншими інтересами і цілями у сфері господарської діяльності; – підконтрольності і підзвітності органу державного нагляду відповідним органам державної влади; рівності прав і законних інтересів усіх суб'єктів господарювання; – гарантування прав суб'єкту господарювання; об'єктивності та неупередженості здійснення державного нагляду; – здійснення державного нагляду лише за наявності підстав та в порядку, визначених законом; відкритості, прозорості, плановості й системності державного нагляду; – неприпустимості дублювання повноважень органів державного нагляду та неприпустимості здійснення заходів державного нагляду різними органами державного нагляду з одного й того самого питання; – невтручання органу державного нагляду у статутну діяльність суб'єкта господарювання, якщо вона здійснюється в межах закону; – відповідальності органу державного нагляду та його посадових осіб за шкоду, заподіяну суб'єкту господарювання внаслідок порушення вимог законодавства; – дотримання умов міжнародних договорів України; незалежності органів державного нагляду від політичних партій та будь-яких інших об'єднань громадян; – наявності одного органу державного нагляду у складі центрального органу виконавчої влади.

Джерело: складено автором на основі [4, 5].

Відповідно до визначення, наведеного в Законі України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», державний нагляд (контроль) обмежується напрямками виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання. Державне регулювання є ширшим поняттям і включає в себе нагляд, який має підпорядкований, взаємозалежний характер. Так само, як і державна регуляторна політика є складовою державного регулювання. Принципи регулювання окремих складових цілісної системи не можуть мати протилежний характер, тому їх аналіз є невід'ємною складовою подальшого дослідження.

Принципи регулювання фінансового ринку визначають як основні правила, за якими відбувається цілеспрямований вплив на систему взаємовідносин між всіма учасниками ринку для підтримки їх рівноваги [6, с.49].

В наукових працях сформовані принципи механізму державного регулювання розвитку ринку страхових послуг, принципи державного регулювання в сфері страхування та принципи фінансового регулювання страхового ринку. В нормативно-правовій базі принципи державного регулювання страхового ринку не визначені. Крім того, в Законі України «Про страхування» встановлено лише принципи розміщення страхових резервів: безпечність, прибутковість, ліквідність, диверсифікованість [7].

Таблиця 3.
Підходи до визначення принципів державного регулювання діяльності страхових компаній

Автор	Принципи
Принципи механізму державного регулювання розвитку ринку страхових послуг	
Андреева О. І.	<ul style="list-style-type: none"> – необхідність існування державного сектору; – справедливості; – поступової гармонізації; – системності та пріоритетності.
Принципи державного регулювання та нагляду в сфері страхування	

Н.В. Ткаченко	<ul style="list-style-type: none"> - визначення соціально значущих ризиків і вибір форми організації страхових відносин, покликаних забезпечити захист інтересів громадян в разі їх настання; - формування повноцінного регульованого страхового ринку, заснованого на поєднанні підприємницьких інтересів страховиків і забезпеченні їх фінансової стійкості та платоспроможності для безперерйного здійснення страхових виплат за укладеними договорами страхування; - визначення повноважень і функцій державного органу страхового нагляду та надання йому владних повноважень для забезпечення дотримання страхового законодавства всіма суб'єктами страхового ринку; - формування системи антимонопольного регулювання з метою захисту конкуренції на страховому ринку і недопущення використання монопольного становища його окремих суб'єктів задля отримання необґрунтованих комерційних переваг; - установлення податкових стимулів до розвитку страхових відносин у пріоритетних, для економічної і соціальної стабільності, видах страхування тощо.
Принципи фінансового регулювання страхового ринку	
Л.В. Шірінян	<ul style="list-style-type: none"> - пропорційності - регулювання в разі необхідності, невтручання держави в оперативні питання діяльності страховиків; - політичної незалежності - регулювання незалежно від розстановки політичних сил; - цілісності - взаємоузгоджене регулювання з урахуванням окремих секторів страхового ринку і всієї економіки загалом; - справедливості - рівність суб'єктів страхового ринку перед регулюючими органами та законодавчими вимогами; - прозорості - відкритість регулюючих органів й інформації щодо результатів діяльності учасників страхового ринку; - ефективності і доцільності - максимальне досягнення цілей фінансового регулювання; - послідовності та системності - системне регулювання відповідно до поточних та стратегічних цілей, послідовне удосконалення; - уніфікованості - відповідність вітчизняним і міжнародним стандартам регулювання; - законодавчого унормування - регулювання має ґрунтуватися на нормах чинного законодавства; - національної свідомості - дотримання і захист національних інтересів. - довгострокове - понад 10 років.

Джерело: складено автором на основі [8; 9, с. 158; 10, с. 99].

Принципи регулювання страхової діяльності відповідають принципам управління складними системами: встановлення норм і правил функціонування системи, регулювання вхідних параметрів, моніторинг функціонування системи, вживання заходів впливу при порушенні встановлених норм» [11, с. 7]. погоджуючись за наведеним визначенням його так само можна застосовувати не лише як наведено Докторовою Н.П. для регулювання страхової діяльності, а і у розширеному контексті: для регулювання діяльності страхових компаній.

Відповідно до положень Закону України «Про страхування» [7], предметом безпосередньої діяльності страховика може бути лише страхування, перестраховання і фінансова діяльність, пов'язана з формуванням, розміщенням страхових резервів та їх управлінням. Дозволяються виконання зазначених видів діяльності у вигляді надання послуг для інших страховиків на підставі укладених цивільно-правових угод, надання послуг (виконання робіт), якщо це безпосередньо пов'язано із зазначеними видами діяльності, а також будь-які операції для забезпечення власних господарських потреб страховика.

На основі викладеного та враховуючи особливості як страхової діяльності так і прийнятої в Україні моделі її регулювання автором сформовано основоположні принципи державного регулювання діяльності страхових компаній, що доповнюють дію економічних законів та виступають гарантією від не прогнозованого та неадекватного втручання держави в господарську діяльність страховиків. Оскільки регуляторний вплив від органу нагляду спрямовується на страхові компанії то запропоновані принципи застосовуються як до страхових компаній, так і до органів нагляду.

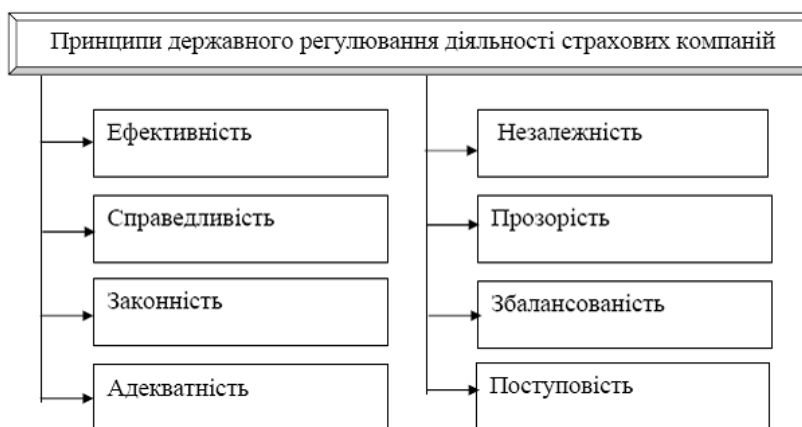

Рис. 1. Принципи державного регулювання діяльності страхових компаній.

Джерело: складено автором

Далі наведено запропонований перелік відповідних принципів та їхнє трактування.

Ефективність:

- досягнення цілей регулювання, реалізація яких націлена на досягнення максимального кінцевого економічного ефекту при залученні мінімальних ресурсів страховиків, інших суб'єктів що працюють на страховому ринку та держави;
- послідовність регуляторних дій, прогнозування кінцевого економічного ефекту та можливих негативних наслідків від кожної з них;
- забезпечення безпечності, прибутковості та ліквідності об'єктів, на які здійснюється регулюючий вплив;
- розподіл функцій органів нагляду відповідно до завдань, які потрібно вирішувати.

Справедливість:

- рівність страхових компаній перед органами регулювання, рівність законодавчо визначених прав і обов'язків страхових компаній, пропорційність відповідальності допущеному правопорушенню;
 - недопущення дискримінації, виключень, нерівності, свавілля органів нагляду щодо страховиків та страхових компаній у відносинах із своїми клієнтами і партнерами;
 - постанови, приписи, письмові розпорядження органу регулювання та нагляду, а також накази, розпорядження та відповіді на скарги споживачів страхових послуг, видані страховиком мають відновлювати справедливість чи справедливо визначати права та обов'язки осіб.

Законність:

- обов'язковість дотримання органами регулювання та нагляду, страховими компаніями та їх посадовими особами законів та підзаконних нормативних актів, якості законів, відповідність та підпорядкованість нормативно-правових актів закону;
 - врахування вимог міжнародних нормативно-правових актів при ініціації законодавчих змін в страховому середовищі та в разі зміни внутрішньої політики страховою компанією.

Адекватність:

- врахування реального стану, можливостей, потенціалу економіки та страхового ринку, а також міжнародних угод, підписаних Україною;
 - відповідність методів державного регулювання діяльності страховиків існуючим проблемам та загальному стану економіки та фінансового ринку;
 - ґрунтовний аналіз при виборі методів та інструментів регулювання всіх можливих альтернативних варіантів та наслідків їх застосування.

Незалежність (політична):

- незалежність регулювання від впливу політичних партій, недопущення неправомірного та несанкціонованого втручання в діяльність органів регулювання та нагляду;
 - недопущення неправомірного втручання в діяльність страхових компаній;
 - недопущення під час виконання господарських операцій пріоритету в наданні послуг пропозиціям політичних партій чи пов'язаних з ними осіб та вкладення коштів страхових резервів в афілійовані структури, що суперечило б диверсифікованості ризиків, безпечності та прибутковості діяльності.

Незалежність (економічна):

- оперативна незалежність для здійснення регуляторної діяльності та наявність для цього достатніх ресурсів;
 - свобода підприємницької діяльності у межах, отриманих ліцензій та встановлених законодавством обмежень.

Прозорість

- інформування громадськості про регуляторні дії щодо страховиків та інших суб'єктів страхового ринку та про діяльність органів регулювання та нагляду, відкритість інформації про діяльність страхових компаній;
 - обов'язковий розгляд державними органами ініціатив, зауважень та пропозицій, наданих страховиками, страхувальниками, саморегульованими організаціями страховиків та іншими зацікавленими особами;
 - обов'язковість і своєчасність опублікування прийнятих регуляторних актів;
 - доступність, повнота інформації для страхувальників про страхові продукти та громадськості про діяльність страхових компаній і своєчасне її оприлюднення.

Поступовість:

- застосування нових методів регулювання за наявності для цього об'єктивних умов.

Збалансованість:

- збереження балансу інтересів суб'єктів господарювання, громадян та держави при здійсненні регулювання;
 - встановлення рівноваги між державним регулюванням, ринковим регулюванням та саморегулюванням.

Висновки. Державне регулювання діяльності страхових компаній має здійснюватися з урахуванням сучасного стану економіки, ризиків, що характерні для даного виду бізнесу, та прийнятих векторів розвитку. В періоди економічного спаду державне регулювання набуває надзвичайно важливого характеру, вказуючи шляхи виходу із кризи захищаючи одночасно інтереси споживачів страхових послуг. Як в умовах економічного піднесення, так і спаду державне регулювання діяльності страхових компаній повинно ґрунтуватися на принципах, що забезпечить його ефективність, адекватність та прозорість, сприятимуть розвитку і прибутковості страховиків і захищатимуть споживачів страхових послуг.

Література.

1. Мазій Н. Принципи та механізми державного регулювання розвитку підприємництва Науковий вісник. – 2011. – Вип. 8 – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lvivacademy.com/visnik8/fail/Mazij.pdf>
2. Чечель О. Принципи та механізми державного регулювання економіки Науковий вісник. – 2014. – Вип. 13 – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://lvivacademy.com/visnik13/fail/Chechel.pdf>
3. Яворська Т.В. Адміністративні інструменти державного регулювання страхового підприємництва України / Т. В. Яворська // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Сер.: Економічні науки. – 2011. – Вип. 27 (1). – с. 33-37.
4. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003 № 1160-IV [Електрон. ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1160-15>
5. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V [Електрон. ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/877-16>
6. Еш С. М. Фінансовий ринок: Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 528 с.
7. Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 № 85/96-ВР [Електрон. ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>
8. Андрєєва О.І. Обґрунтування теоретичних підходів до визначення механізму державного регулювання розвитку ринку страхових послуг. – Держава та регіони, Серія: Державне управління – 2010 р. – № 3, – с. 138-142. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://firearticles.com/derzhavne-reguluvannya-economiky/203-obruntuvannya-teoretichnih-pdhody-do-viznachennya-mehanizmu-derzhavnogo-reguluvannya-rozvitku-rinku-strahovih-poslug-andrveveva-o-.html>
9. Ткаченко Н.В. Державне регулювання страхової діяльності. – Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. Вип. 109/2010. Серія: Економіка і фінанси. – Севастополь, 2010. – с. 157-162
10. Фінансове регулювання страхового ринку: проблеми теорії та практики: монографія / Л. Шірінян. – Київ : Центр учбової літератури, 2014. – 458 с.
11. Докторова Н.П. Механізми державного регулювання страхової діяльності в Україні: автореф. дис. канд. екон. наук: 25.00.02 / Н. П. Докторова; Донецький державний університет управління. – Донецьк – 2008. – 21с.

References.

1. Mazij N. (2011), "The principles and mechanisms of state regulation of business", *Naukovyj visnyk*, [Online], vol. 8, available at: <http://www.lvivacademy.com/visnik8/fail/Mazij.pdf> (Accessed 01 November 2015).
2. Chechel O. (2014), "The principles and mechanism of state regulation of economy", *Naukovyj visnyk*, [Online], vol. 13, available at: <http://lvivacademy.com/visnik13/fail/Chechel.pdf> (Accessed 01 November 2015).
3. Yavors'ka T.V. (2011), "The administrative tools of state regulation of the insurance business in Ukraine", *Zbirnyk naukovykh prats' Cherkas'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu*, no. 27 (1), pp. 33–37.
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On the bases of state regulatory policy in economic activity", available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1160-15> (Accessed 09 November 2015).
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2007), The Law of Ukraine "On Basic Principles of State Supervision (Control) in Economic Activity", available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/877-16> (Accessed 09 November 2015).
6. Esh S.M. (2009), *Finansoviy rynok* [Financial market], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

7. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine "About insurance", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80> (Accessed 09 November 2015).
8. Andrieieva O. I. (2010), "The theoretical approaches to define the mechanism of state regulation of development of the insurance market", *Derzhava ta rehiony*, [Online], vol . 3, available at: <http://firearticles.com/derzhavne-reguluvannya-economiky/203-obruntuvannya-teoretichnih-pdhodv-do-viznachennya-mehanzmu-derzhavnogo-regulyuvannya-rozvitku-rinku-strahovih-poslug-andryeyeva-o-.html> (Accessed 05 November 2015).
9. Tkachenko N.V. (2010), "State regulation of insurance activity", *Visnyk SevNTU*, no. 109/2010, pp. 157–162.
10. Shirinian L. (2014), *Finansove rehulivannia strakhovoho rynku: problemy teorii ta praktyky* [Financial regulation of the insurance market: problems of theory and practice], Tsentri uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
11. Doktorova N. P. (2008), "The mechanisms of state regulation of insurance activity in Ukraine", Ph.D. Thesis, Mechanisms of Public Administration, Donetsk State University of Management, Donetsk, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 16.11.2015 р.

ТОВ "ДКС Центр"